Prof. zw. dr hab. Andrzej Misiuk
Instytut Nauk Politycznych
Uniwersytetu Warszawskiego

Warszawa, 3 lutego 2017r.

OCENA NAUKOWA

rozprawy doktorskiej mgr. Arkadiusza Nyzio pt. "Transformacja polityki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski w latach 1989-1993. Analiza funkcjonalna" napisanej pod kierunkiem dr. hab. Artura Gruszczaka, prof. UJ

1. Uwagi ogólne o rozprawie

Opiniowana praca doktorska jest opracowaniem bardzo obszernym. Zasadnicza jej cześć to prawie pół tysiąca stron, wraz z całym tzw. „oprzyrządowaniem" bibliograficznym to przeszło 650 stron. Ma typowy, tradycyjny układ wewnętrzny – problemowo-chronologiczny. Składa się z ośmiu merytorycznych rozdziałów, wstępu, podsumowaniu wraz konkluzjami oraz bibliografii. Wykaz literatury (nazwany bibliografią) zawiera przeszło 1000 pozycji, publikacji o charakterze naukowym w układzie alfabetycznym. Do kwestii doboru literatury przez autora odniosę w dalszej części recenzji. Już te suche dane dają nam wyobrażenie o ogromnym wysiłku badawczym autora, które dało pracę imponujących rozmiarów nie tylko ilościowym ale przede wszystkim o dużej wartości poznawczej.

Mgr Arkadiusz Nyzio w recenzowanej rozprawie doktorskiej podjął się interesującego wyzwania badawczego przedstawienia procesu transformacji

polityki bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce w latach 1989 -1993. Ta problematyka w pełni zasługuje, aby być przedmiotem rozważań naukowych. Dzięki niej zostanie poszerzona nasza, dotychczas dość skromna i nie do końca obiektywna wiedza na temat przebudowy systemu bezpieczeństwa państwowego w okresie przemian ustrojowych i społeczno-gospodarczych. Posiada to istotne znaczenie, gdyż w państwach tzw. demokracji ludowej" czyli komunistycznych segment bezpieczeństwa wewnętrznego odgrywał wiodącą w realizacji funkcji państwa. Podobnie też nie budzą wątpliwości cezury czasowe. Autor ograniczył się do okresu rządów tzw. postsolidarnościowych. Przychylam się też do argumentów autora rozprawy doktorskiej, iż zdecydował się na refleksję badawczą z perspektywy nauki o polityce a nie młodej dyscypliny: nauk o bezpieczeństwie, gdyż ta pierwsza dostarczyła mu większe spectrum metod i narzędzi badawczych. Pomimo, iż jestem przedstawicielem nauk o bezpieczeństwie zgadzam się z tą argumentacją, gdyż dzięki temu otrzymaliśmy szansę bardziej obiektywnego obrazu polityki bezpieczeństwa wewnętrznego w omawianym okresie.

Reasumując należy stwierdzić, iż podjęta przez doktoranta problematyka całkowicie zasługuje na to, aby być przedmiotem rozprawy doktorskiej.

2. Ocena metodologiczna i źródłowa rozprawy

Należy jednoznacznie stwierdzić, iż autorowi udało się w pełni zrealizować postawiony główny cel badawczy, którym jest poddanie analizie funkcjonalnej transformację polityki bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce w latach 1989-1993. Ponadto autor rozprawy wykorzystał inne metody i techniki badawcze. Brakuje jedynie analizy porównawczej mającej dużą wartość poznawczą w przypadku tej problematyki badawczej. Interesujące byłoby porównanie procesu przemian w innych krajach Europy środkowo-wschodniej w tym samym okresie. Jednak mam świadomość, iż bardziej jeszcze rozbudowałoby to recenzowaną rozprawę doktorską. Autor w sposób właściwy i jasny sformułował główną i szczegółowe hipotezy badawcze (str.57-58).

Gwoli ścisłości chciałbym przypomnieć, iż warunki poprawności hipotezy powinny charakteryzować się:

- nowa, wskazująca nieznane aspekty zjawiska,
- ogólna, obejmująca wszelkie fakty zjawiska,
- jasna, wyrażona w jednoznacznych terminach,
- wolna od sprzeczności wewnętrznych,
- sprawdzalna, dająca się zweryfikować w toku badań.

Chciałbym jednoznacznie stwierdzić, iż temat recenzowanej rozprawy w pełni zasługuje na to, aby być przedmiotem dysertacji doktorskiej. Posiada ona tzw. walor poznawczy.

Podstawa źródłowa omawianej pracy jest bardzo różnorodna. Autor wykorzystał archiwalia, źródła drukowane oraz pamiętniki i wspomnienia. Źródła archiwalne mają szczególny charakter, gdyż stanowią zasoby tzw. archiwów zakładowych, jednak ich zakres i różnorodność jest interesująca poznawczo. Przedmiotem kwerendy archiwalnej były przede wszystkim materiały i druki wewnętrzne oraz projekty aktów prawnych. Autor również zbadał zasoby prasowe z tego okresu. Skupił się przede wszystkim na jednym tytule - „Gazecie Wyborczej". tłumacząc, że ten dziennik w tym czasie poświęcał dużo uwagi problematyce bezpieczeństwa. W pewnym stopniu można się zgodzić się z tą argumentacją, jednak nie można zapominać o tytułach prasowych, reprezentujących inne, bardziej prawicowe poglądy polityczne, np. Tygodnik „Solidarność" czy Najwyższy Czas, które jednak skupiały uwagę na zagadnieniu transformacji służb specjalnych. Bardzo interesujący materiał ukazał się w tygodniku „Polityka" na temat procesu weryfikacji cywilnych służb specjalnych. Budzi duży podziw bardzo bogata i prawie pełna bibliografia. W zasadzie doktorant nie pominął żadnej wartościowej pozycji naukowej dotyczącej badanej problematyki. Istotnym wzbogaceniem naszej wiedzy o tym okresie są relacje i wspomnienia uczestników tych wydarzeń Doktorant w swoich rozważaniach odwołuje się do

tych źródeł z pełnym zachowaniem standardów obiektywnej krytyki źródeł. Można skonstatować, iż bibliografia została sporządzana w sposób prawie wzorcowy. Chciałbym dodać, że mgr A. Nyzio nie uchylił się (co się często zdarza w recenzowanych rozprawach doktorskich) od krytycznej oceny dorobku publikacyjnego na badany temat.

Pod względem formalnym praca nie budzi jakichkolwiek zastrzeżeń. Pod względem warsztatu naukowego praca przedstawia się na wysokim poziomie. Autor wyposażył ją w tabele, wykresy i ryciny, które na pewno podnoszą ogólną wartość opracowania. Właściwie są tworzone przypisy i odsyłacze.

3. Ocena merytoryczna pracy doktorskiej

Jak na wstępie stwierdzono, praca składa się z ośmiu merytorycznych rozdziałów. Konstrukcja pracy jest właściwa. We wstępie autor rozprawy w sposób jasny i logiczny uzasadnił wybór tematu. Następnie przedstawił:

- przedmiot badań
- cel główny pracy i wynikający z niego cele szczegółowe
- główny problem badawczy i związane z nim problemy szczegółowe
- hipotezę główną i hipotezy cząstkowe

Następnie scharakteryzował proponowaną strukturę wewnętrzną i ją racjonalnie uzasadnił.

Przyjęty układ pracy – problemowo-chronologiczny jest w pełni uzasadniony i charakterystyczny dla prac politologicznych.

W pierwszej części rozprawy, mającej charakter wprowadzający doktorant skupił się na zagadnieniach terminologicznych oraz omówił metodologię pracy, do której odniosłem się we wcześniejszych częściach recenzji. Analiza aparatu pojęciowego nie budzi zastrzeżeń. Autor przedstawia stan badań w tym zakresie. Chciałbym się jedynie odnieść do przedstawionych definicji pojęcia „bezpieczeństwa" jako pewnej wartości abstrakcyjnej oderwanej od rzeczywistych konotacji. Doktorant przedstawia próby

definiowania bezpieczeństwa jako stanu wolnego od zagrożeń, co gorsza niekiedy z podkreśleniem wszystkich zagrożeń. Ten sposób traktowania bezpieczeństwa jest błędny. Nie ma stanu społecznego, czy odnoszącego się do jednostki w rzeczywistym świecie wolnego od jakichkolwiek zagrożeń to jest stan nierealny, który nie występuje w żadnej sytuacji. Możemy natomiast mówić o takim staniem zagrożeń, który umożliwia realizacji celów i normalnej egzystencji.

Rozdział II zatytułowany *„System bezpieczeństwa wewnętrznego Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej. Ośrodki decyzyjne i ich specyfika"* poświęcony jest nie tylko charakterystyce system bezpieczeństwa wewnętrznego państwa w okresie PRL, ale przede wszystkim określenie ośrodków decyzyjnych w tej kwestii. Doktorant w oparciu o wybranych autorów spróbował wyegzemplifikować główne cechy totalitarnego systemu ustrojowego, a następnie przedstawić relacje między władzą partyjną a decydentami resortów siłowych w PRL. Chciałbym zwrócić uwagę na zmianę w zarządzaniu tym systemem w latach 80-tych. Obsada stanowisk partyjnych, a przede wszystkim w formacjach siłowych i służbach specjalnych przez wyższych oficerów LWP stanowi przykład dominacji wojska kosztem nieudolnej partii w kierowaniu państwem.

Trzeci rozdział rozprawy dotyczy problemu kształtowania się systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa w okresie rządów postsolidarnościowych w latach 1989-1993. Autor słusznie podzielił ten okres na dwa podokresy. W tym pierwszym, jeszcze w ramach koegzystencji z elementami starego systemu przeprowadzono zmiany prawno-ustrojowe oraz kadrowe w służbach resortu spraw wewnętrznych. Natomiast po 1990r. mamy do czynienia z kilkoma problemami, które wpływały na proces zmian w polityce bezpieczeństwa wewnętrznego państwa:

- konflikty w obozie postsolidarnościowym

- brak uregulowań ustrojowych na poziomie ustawy zasadniczej w kwestii kompetencji najwyższych organów władzy publicznej w kwestii bezpieczeństwa
- trudności gospodarcze (implikacje budżetowe).

Kolejnych pięć rozdziałów dotyczy określonych segmentów systemu bezpieczeństwa wewnętrznego. Autor rozprawy zaproponował następujący podział:

- formacje policyjne
- inne formacje mundurowe
- służby specjalne
- służby ochrony organów władzy publicznej
- bezpieczeństwo w sytuacjach kryzysowych i zagrożeń

Przyjęty podział jest uzasadniony . Budzi zastrzeżenie jedynie zaliczenie do służb specjalnych Żandarmerii Wojskowej oraz wyodrębnienie w tej systematyce Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej.

Konstatacje doktoranta na temat Policji – podstawowej formacji systemu bezpieczeństwa wewnętrznego są w pełni uzasadnione i posiadają dużą wartość poznawczą. Z pewnymi szczegółowymi tezami bym dyskutował ale to nie umniejsza wartości ustaleń mgr. A. Nyzio. Przykładowo sprawa „likwidacji" pionu PG w Policji, która urosła do mitu i pewnej teorii spiskowej. W rzeczywistości nie zlikwidowano pionu w jednostkach terenowych ale komórkę organizacyjną w KGP. Natomiast problemem był odpływ kadr z dawnego pionu PG , przede wszystkim do prywatnej działalności gospodarczej[1]. Przygotowanie nowych kadr wymagało wieloletniego szkolenia i zdobywania doświadczenia. Potrzeba jest badań w obszarze polityki kadrowej i wymiany kadr w formacji policyjnej na przełomie 1989/1990. Podobnie przedstawia się kwestia roli policji

[1] Geneza i rozwój służb policyjnych zajmujących się zwalczaniem przestępczości gospodarczej w Polsce, /w/: Przeciwdziałanie patologiom na rynkach finansowych. Od edukacji ekonomicznej po prawnokarne środki oddziaływania, pod red. W. Pływaczewskiego, Warszawa 2015, wyd. Lex Wolters Kluwer, ss. 179-188.

lokalnej w polityce zapobiegania przestępczości i patologii społecznych wymaga głębszych studiów[2]

W następnej części poświęconej innym służbom mundurowym, doktorant Arkadiusz Nyzio przedstawił potencjał organizacyjny oraz funkcjonalny tych służb i specyfikę ich przekształceń. Szczególne znaczenie miała sprawa ochrony granic, która w okresie PRL miała charakter priorytetowy. Dlatego też słusznie autor używa obiegowego określenia dla WOP – graniczna bezpieka. Według mojej opinii reforma formacji granicznych miała najbardziej pobieżny charakter spośród wszystkich formacji instytucji bezpieczeństwa wewnętrznego.[3] Bardzo interesujące pod względem poznawczym są ustalenia dotyczące transformacji służb specjalnych. Według niektórych badaczy są one całkowicie odpowiedzialne za charakter zmian społeczno-ustrojowych w Polsce po 1989r. Najwięcej jest też swoistej mitologii. Zresztą jest to typowe dla okresów przełomowych. Podobne zjawisko miało miejsce w II Rzeczpospolitej po 1918r. Muszę przyznać, iż doktorant porusza się sprawnie w tej trudnej materii. Stara się postępować zgodnie ze standardami naukowości. Oceniam wysoko analizę statystyczną dotyczącą procesu weryfikacji funkcjonariuszy dawnego systemu

Ostatnie dwa rozdziały obejmują pozostałe zagadnienia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Szczególne znaczenie miały dwie instytucje: BOR oraz Nadwiślańskie Jednostki Wojskowe MSW. Ta pierwsza miała genezę w okresie popaździernikowym PRL. Słusznie autor rozprawy zwraca uwagę na patologie wykonywanych funkcji ochrony VIP tak charakterystyczne dla okresu PRL, a które uzewnętrzniły się też tuż po zmianach ustrojowych na początku lat 90-tych. Nie udało się też stworzyć profesjonalnej służby specjalnej, która obok ochrony fizycznej prowadziłaby czynności operacyjno-rozpoznawcze.

Natomiast paradoksalnie przedstawiał się status Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSW, które miały kompromitujące korzenie z czasów

---

[2] W Nowym Jorku nie realizowano projektu Community Policing ale na wskroś przeciwną koncepcję „Zero tolerancji" wywodzącą się z teorii kryminologicznej „Wybitych szyb"

[3] A. Misiuk, Administracja spraw wewnętrznych w Polsce, Olsztyn 2006.

stalinowskich Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Wojsk Wewnętrznych zajmujących się fizyczną likwidacją antykomunistycznego podziemia zbrojnego wzorem sowieckim. Można odnieść wrażenie, iż nie miano pomysłu na ich zagospodarowanie, włącznie z ich przekształceniem na wzór amerykański w Gwardię Narodową.

Reasumując recenzowana praca prezentuje się pod względem formalnym i merytorycznym bez zastrzeżeń. Można się tylko cieszyć, iż powstało tak wartościowe naukowe opracowanie, które ma istotny wkład w naszą wiedzę na temat polityki bezpieczeństwa wewnętrznego państwa polskiego po 1989r.. Sądzę, iż po niewielkich zmianach recenzowana dysertacja doktorska powinna został opublikowana

Z związku z tym, stwierdzam, iż praca mgr Arkadiusza Nyzio w pełni odpowiada warunkom stawianym rozprawom doktorskim zgodnie ustawą o stopniach i tytule naukowym. Dlatego też, stawiam wniosek o dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Andrzej Misiuk